https://doi.org/10.31874/2520-6702-2019-8-2-3-13

УДК 378(1-87)

Оржель Олена

У пошуку терміну для найменування інтелектуального та документального доробку Болонського процесу

Анотація

Метою статті є обґрунтування доцільності використання термінологічного сполучення «Болонське acquis» для найменування інтелектуального та документального спадку Болонського процесу, результатом якого стало утворення Європейського простору вищої освіти та спільноти стейкхолдерів вищої освіти, що поділяють цінності, принципи, приписи і норми Болонського процесу. Порівнюючи документальну спадщину Болонського процесу із acquis communautaire (acquis Європейського Союзу), acquis Ради Європи, Шенгенським acquis, автор доводить їх схожість, чим підтверджує правомірність застосування терміну acquis по відношенню до спадку Болонського процесу.

Важливим результатом порівняльного аналізу є розподіл джерел Болонського acquis на дві групи: ті, що мають зобов'язувальну силу, і ті, що мають рекомендаційних характер. Втім, хоча переважна більшість Болонського acquis не має зобо'вязувальної сили, цей масив норм, прав, правил, цінностей не може бути проігнорований спільнотою Європейського простору вищої освіти і має бути врахований у ході реформування та модернізації національних систем вищої освіти та ЗВО як її складових.

Наукова новизна статті полягає у порівнянні та виявленні спільних рис між масивом розмаїтих за змістом і характером правових актів, регуляторних інструментів, документів і приписів, що регулюють і впливають на діяльність Європейського Союзу і Ради Європи та інтелектуально-документальною спадщиною Болонського процесу, при існуванні значних відмінностей між ними. Зокрема, автор доводить, що спільним для Болонського acquis, як і acquis ЄС, acquis Ради Європи, Шенгенського acquis, є установка на творення спільного простору і формування спільноти, яка добровільно приймає правила гри і долучається до творення простору.

Важливе практичне значення має висновок, що формування Європейського простору вищої освіти та його спільноти одночасно відбувається на наднаціональному, національному та інституційному рівнях, що допускає різні сценарії інтеграції у Європейській простір вищої освіти окремих ЗВО (із випередженням поступу на національному рівні або відставанням).

Ключові слова: Болонський процес, Європейський простір вищої освіти, стейкхолдери, acquis.

Вступ

Болонський процес та інтеграція до Європейського простору вищої освіти (далі – ЄПВО) стали щоденними реаліями вітчизняного освітнього ландшафту. За останнє десятиліття сформовано поняттєво-термінологічний апарат Болонського процесу, але до цього часу бракує терміну для найменування Болонського «спадку» – інтелектуального та документального доробку, напрацьованого у ході реалізації Болонського процесу та формування ЄПВО. Зазвичай, в експертно-фаховому дискурсі згадуються Болонська та інші

© Оржель Олена, 2019

декларації, а також в контексті формування ЄПВО йдеться про принципи та положення Болонського процесу.

Документи Болонського процесу є різними за своєю природою та характеристиками: вироблені та ухвалені різними суб'єктами, адресовані різним стейкхолдерам вищої освіти, легітимізовані і визнані державами – учасницями Болонського процесу у різний спосіб, мають характер зобов'язань або рекомендацій. Тому, звична для вітчизняного експертно-фахового дискурсу термінологія, зокрема: «законодавство», «нормативно-правові акти», «регуляторне поле» тощо не розкриває змісту напрацювань Болонського процесу і може бути застосована по відношенню до Болонського інтелектуального та документального доробку лише з певними застереженнями. У той же час, відсутність адекватного терміну для обговорення актуального для сьогодення об'єкту – «Болонського спадку» – стримує науковий та експертно-фаховий дискурс, обмежує аналіз напрацювань та узагальнення результатів, обговорення перспективи подальших досліджень.

Для адекватної передачі змісту і сутності Болонського «спадку» пропонуємо застосовувати широковживаний у Європейському Союзі (далі – ЄС) термін acquis для найменування розмаїтих за змістом і характером актів і документів, що утворюють, спрямовують та регулюють ЄПВО.

Мета статті – обґрунтувати доцільність використання термінологічного сполучення «Болонське acquis» для найменування інтелектуального та документального спадку Болонського процесу.

Методи дослідження

Методи дослідження: дослідження базується на теоретичних методах, з використанням елементів порівняльного аналізу, а також синтезу, класифікації та узагальнення.

Результати дослідження

Термін acquis з'являється та застосовується в контексті творення, розширення та поглиблення спільних європейської просторів: спільного (внутрішнього) ринку, Європейського правового простору, Шенгенської зони та інших.

Уперше термінологічне сполучення acquis communautaire з'являється наприкінці 1960-х і застосовується для називання правового доробку Європейського Співтовариства взагалі та його секторального / галузевого законодавства (Петров, 2011).

Сьогодні офіційна платформа права ЄС EUR-Lex визначає acquis у такий спосіб:

«це сукупність прав та зобов'язань, обов'язкових для виконання усіма державами, які є членами ЄС. Вона постійно розвивається та включає:

- зміст, принципи та політичні цілі Договорів;
- законодавство, ухвалене з метою імплементації Договорів та судові рішення Суду ЄС;
- декларації та резолюції, прийняті ЄС;
- заходи, пов'язані із спільною закордонною та безпековою політикою;
- заходи, пов'язані із юстицією та внутрішніми справами;
- міжнародні угоди, укладені ЄС, та угоди, укладені між державами-членами ЄС у сферах діяльності ЄС» (Платформа права ЄС).

Таким чином, acquis communautaire, acquis ЄС, або просто acquis, вживається для найменування правових норм ЄС, розмаїтих за змістом, джерелами походження, адресного спрямування актів, договорів, угод, рекомендацій, домовленостей, ініціатив, спрямованих на забезпечення діяльності Європейської спільноти. Необхідність у терміні acquis виникає саме

© Оржель Олена, 2019

через розмаїтість та множинність актів, рішень, повідомлень, які виникли за часи існування європейських інтеграційних процесів та об'єднань та продовжують з'являтись задля забезпечення функціонування та поступу ЄС.

З часом використання терміну acquis поширюється на правовий доробок Ради Європи. Наприклад, Рекомендація Парламентської асамблеї Ради Європи № 2124 має назву: На захисті acquis Ради Європи: 65 років успішної міжурядової співпраці (Defending the acquis of the Council of Europe: preserving 65 years of successful intergovernmental co-operation, 2017). Аналітичний звіт Developing Democracy in Europe: An analytical summary of the Council of Europe's acquis детально характеризує та класифікує acquis Ради Європи, поділяючи його на:

– конвенції, договори та хартії Ради Європи;
– рекомендації Комітету Міністрів;
– рекомендації, резолюції, висновки та накази Парламентської асамблеї Ради Європи;
– рекомендації, резолюції та висновки Конгресу місцевих і регіональних влад Ради Європи;
– звіти інших організацій, що функціонують під егідою Ради Європи (як-то Венеційська Комісія, GRECO);
– інші різнорідні звіти і публікації, що супроводжують діяльність Ради Європи (Developing Democracy in Europe, 2004).

За визначенням вищезгаданого аналітичного звіту термін acquis застосовується для посилання на певний масив знань, що лежить в основі загального розуміння того чи іншого явища, галузі, площини; те, що сприймається суспільством як звичне; навколо чого сформований консенсус. Разом з тим, у звіті зазначається, що знання, включно із принципами та цінностями, дозволяють множинні тлумачення та інтерпретації, що спонукає суб'єктів їх творення та застосування до обговорення з метою узгодження позицій задля подальшого поступу і розвитку (Developing Democracy in Europe, 2004).

Із заснуванням Шенгенської зони термін acquis почали використовувати для найменування договорів, рішень, інших актів і документів, націлених на формування Шенгенського безвізового простору та забезпечення свободи пересування у його кордонах. Наприклад, у 1999 р. під назвою «The Schengen acquis integrated into the European Union» (1999) з'являється збірка договорів про приєднання держав до Шенгенської зони та рішень щодо імплементаційних заходів задля виконання договорів.

Незважаючи на суттєві відмінності, acquis communautaire (acquis ЄС), acquis Ради Європи, Шенгенське acquis мають кілька спільних рис:

1) кожен з них творить свій окремий міжнаціональний простір і спільноту, яка добровільно погоджується на об'єднання, існування та функціонування за нормами, принципами, правилами тощо, встановленими у межах даного простору;

2) acquis твориться різними за статусом суб'єктами, які представляють різні юрисдикції; суб'єктами (авторами) acquis можуть виступати держави-члени ЄС, Ради Європи, Шенгенського безвізового простору; інституції, створені вищезазначеними міжнаціональними об'єднаннями; посадові особи вищезазначених інституцій; експерти, залучені посадовими особами для розроблення певних правових актів, регуляторних інструментів, рекомендацій чи інструкцій; інші представники спільноти, які поділяють спільні погляди і позиції та погодили між собою цінності і принципи, за якими вони готові співіснувати та функціонувати в рамках означеного простору;

3) acquis є сукупністю різнорідних джерел: міжнародних договорів, конвенцій, хартій; правових та регуляторних актів; рішень, рекомендацій та інструкцій, ухвалених на

© Оржель Олена, 2019

виконання вищезгаданих актів; принципів і норм, що виникли в результаті законотворення; поведінкових норм, цінностей, поглядів, позицій, які поділяє та якими керується спільнота;

4) джерела acquis різняться сферою застосування (Вишнякова, 2013): акти загального застосування діють на території цілого простору, який вони утворюють, та мають адресатом його спільноту взагалі; акти обмеженого застосування адресовані певній юридичній або фізичній особі або кільком особам, якими можуть бути держави, уряди, установи, підприємства тощо;

5) різні джерела acquis мають різну зобов'язувальну силу: частина з них є обов'язковими для виконання і дотримання спільнотами, які їх створили (наприклад, установчі договори та регламенти ЄС є обов'язковими для дотримання усіма державами-членами ЄС, їх фізичними та юридичними особами; конвенції Ради Європи є обов'язковими для дотримання тими державами, що їх ратифікували; судові прецеденти Суду ЄС та Європейського суду з прав людини є обов'язковими для врахування при вирішенні подібних справ у майбутньому); разом з тим, великий масив напрацювань у рамках acquis ЄС, acquis Ради Європи або Шенгенського acquis має характер повідомлень, рекомендацій, висновків, висловлених за результатами досліджень певних явищ чи аналізу ситуацій, які узагальнюють точку зору спільноти, проте не зобов'язують до дій і не передбачають покарань для тих, хто не дотримується норм чи не виконує рекомендацій.

Порівняння доробку Болонського процесу із acquis ЄС, acquis Ради Європи та Шенгенським acquis виявляє кілька спільних рис, хоча Болонське acquis має значно вужчу сферу застосування – воно адресовано спільноті, дотичної до вищої освіти: відповідним урядовцям і посадовцям, керівництву закладів вищої освіти (далі – ЗВО), викладачам, студентам. Разом з тим, сьогодні у міру зростання ролі вищої освіти у суспільстві коло її стейкхолдерів розширюється і включає також працедавців, громаду, громадянське суспільство; відповідно збільшується сфера застосування Болонських приписів і норм.

Метою Болонського процесу є створення привабливого і конкурентоздатного ЄПВО і формування спільноти, що приймає правила гри даного простору (поділяє спільні цінності, діє за встановленими принципами, гармонізує і координує діяльність з іншими тощо).

Наразі створений Болонським процесом ЄПВО охоплює 48 держав-учасниць, які добровільно погодились прийняти «Болонські правила гри»: запровадити три рівні (три цикли) вищої освіти, ЄКТС і додаток до диплома, погодитись на взаємне визнання дипломів і періодів навчання, створити та вдосконалювати внутрішні і зовнішні системи забезпечення якості, гармонізувати національні системи вищої освіти, щоб підвищити конкурентоздатність і привабливість європейської вищої освіти в цілому.

Болонський «спадок» формують неоднорідні документи:

– Сорбонська (1998 р.) та Болонська (1999 р.) декларації;

– комюніке конференцій міністрів вищої освіти Європи: Празьке (2001 р.), Берлінське (2003 р.), Бергенське (2005 р.), Лондонське (2007 р.), Львовенське (2009 р.), Будапештсько-Віденське (2010 р.), Бухарестське (2012 р.), Єреванське (2015 р.), Паризьке (2018 р.);

– звіти про поступ Болонського процесу, що готуються до вищезазначених конференцій міністрів, інші аналітичні звіти, огляди, доповіді, довідки, що їх готує Група супроводу Болонського процесу (Bologna Follow-Up Group), яка виконує функції секретаріату (виконавчого органу) у період між міністерськими конференціями;

– офіційні та робочі документи на підтримку Болонського процесу Європейської Комісії, яка є активним учасником Болонського процесу та повноправним членом ЄПВО (European Higher Education Area and Bologna Process);

© Оржель Олена, 2019

– аналітичні звіти, огляди, доповіді, рекомендації за авторства ключових стейкхолдерів-консультативних членів Болонського процесу: Ради Європи, Європейської асоціації університетів (European University Association – EUA), Європейського студентського союзу (European Students' Union – ESU), Європейської асоціації закладів вищої освіти (European Association of Institutions in Higher Education – EURASHE), Європейської асоціації забезпечення якості вищої освіти (European Association for Quality Assurance in Higher Education – ENQA), національних студентських союзів Європи (National Unions of Students in Europe), а також Bologna Policy Forum, проектів Eurostudent (Eurostudent), Tuning (Tuning Educational Structures in Europe) та інших.

З попереднього абзацу очевидно, що документи Болонського процесу мають різне авторство, суттєво відрізняються за змістом та характером. Декларації і комюніке, під якими підписалися міністри, відповідальні за вищу освіту у країнах Болонського процесу, адресовані державам-учасницям Болонського процесу; вони накладають на уряди та національні ЗВО певні зобов'язання щодо модернізації вищої освіти, підвищення її якості та конкурентоспроможності, розширення доступу до університетської освіти, усунення перепон для академічної мобільності та визнання дипломів тощо. Інакше кажучи, документи, ухвалені за участі міністрів, мають силу міжнародних зобов'язань, але залишають державам-учасницям Болонського процесу свободу щодо термінів імплементації Болонських зобов'язань.

Досягнення кожної держави у запровадженні узгоджених реформ відображаються у Звіті про імплементацію Болонського процесу (Bologna Process Implementation Report, 2018), який готується до кожної міністерської конференції на базі національних звітів, поданих державами-учасницями. Підготовкою звіту опікується Bologna Follow-Up Group, Європейська Комісія, консультативні члени Болонського процесу, інші ключові стейкхолдери. Звіт фіксує як досягнення, так і недоліки, зволікання у впровадженні реформ та надає рекомендації задля їх поглиблення та прискорення Болонського поступу. Хоча формально Bologna Process Implementation Report не має зобов'язувальної сили, на практиці він є дороговказом з реформування вищої освіти для усіх країн, що входять до ЄПВО.

Великий масив документів за авторства European University Association, European Students' Union, European Association of Institutions in Higher Education, European Association for Quality Assurance in Higher Education, Bologna Policy Forum мають аналітично-оціночний або рекомендаційний характер. Наприклад, паралельно із Bologna Process Implementation Report, до кожної міністерської конференції European Students' Union також готує звіт Болонський процес очима студентів (Bologna with Student Eyes, 2018), де збирає точку зору студентства на зміни, які відбуваються у національних системах вищої освіти та на основі їх аналізу дає рекомендації, адресовані міністрам, іншим посадовцям, керівництву ЗВО, науково-педагогічним працівникам, студентам.

Важливий внесок у розвиток Болонського процесу робить Європейська Комісія. Веб-сайт Європейської Комісії має сторінку (The Bologna Process and the European Higher Education Area), присвячену Болонському процесу; повідомлення (communication) (On a renewed EU agenda for higher education, 2017; Supporting growth and jobs – an agenda for the modernisation of Europe's higher education systems, 2011) Європейської Комісії на тему модернізації вищої освіти посилаються на цілі і пріоритети Болонського процесу як драйвери загальноєвропейських реформ; програма Erasmus+ проводить окремий конкурс проектів, спрямованих на підтримку Болонського процесу і розвиток ЄПВО (Erasmus+, 2018).

За змістом у Болонському спадку можна виділити три компоненти: 1) нормативний, 2) аналітично-оціночний, 3) рекомендаційний.

Нормативний компонент представлений Болонськими деклараціями і комюніке конференцій міністрів вищої освіти Європи, а також включає документи, ухвалені під час

© Оржель Олена, 2019

вищезазначених конференцій. Наприклад, міністерська конференція у Парижі 2018 р. ухвалила оновлений шаблон Додатку до диплому з рекомендаціями усім країнам ЄПВО дотримуватися цього шаблону (Diploma Supplement Template, 2018).

Проте на практиці, Болонські джерела мають змішану природу. Типовим прикладом цього є Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (Стандарти, 2015). Судячи з назви, це має бути документ рекомендаційного характеру, адресований академічній спільноті: керівництву ЗВО, викладачам, студентам. Утім, будучи ухвалений міністерською конференцією в Єревані у травні 2015 р., він набуває нормативного характеру і сьогодні повсюди у ЄПВО його приписи сприймаються як орієнтири, «які є вирішальними для успішного забезпечення якості» (Стандарти, 2015). Сьогодні інші автори, документи (Gover, Loukkola, & Peterbauer, 2019) посилаються на Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти як наріжний камінь, основу, з якої розпочинається формування внутрішньої і зовнішньої систем якості вищої освіти.

Документи, що мають аналітично-оціночний характер (звіти, огляди, довідки), як правило, завершуються рекомендаціями, адресованими різним учасникам і стейкхолдерам Болонського процесу. Наприклад, звіт Effective Approaches to Enhancing the Social Dimension of Higher Education (Tupan-Wenno, Camilleri, & Fröhlich, 2018) (Ефективні підходи до посилення соціального виміру вищої освіти), підготовлений за результатами проекту «Ideas», завершується розділом 3 під назвою «A recipe for success: lessons learnt from the workshop».

Документи рекомендаційного характеру (Handbook, Guide, Guidelines) часто набувають змісту приписів, норми, якої бажано дотримуватися усім учасникам Болонського процесу. Наприклад, ECTS Users' Guide (Довідник користувача Європейської кредитної трансферно-накопичувальної системи – ЄКТС) (Рашеквич, & Таланова, 2015) був «легітимізований» міністерською конференцією в Єревані 14-15 травня 2015 р. і сьогодні є «офіційним керівництвом для використання ЄКТС».

Необхідно зауважити, що важлива роль у розвитку Болонського acquis належить European Students' Union. Наприклад, у 2016 р. його Робоча група з питань іммігрантів та етнічних меншин підготувала Handbook for National Unions of Students on Students with a Migrant or Ethnic Minority Background (2016) (Довідник для національних союзів студентів щодо студентів, які походять з мігрантів або етнічних меншин). Інший документ Підвищення рівня працевлаштування студентів (Student advancement of graduate employability, 2014) був підготовлений в рамках проекту SAGE (Student Advancement of Graduates Employability With Students' Eyes, 2014). Обидва документи завершуються рекомендаціями, адресованими переважно студентам, а також іншим стейкхолдерам вищої освіти.

Сьогодні Болонський спадок складається з великого масиву документів; спільнота вищої освіти є одночасно його авторами та адресатами. Відносно новий простір – ЄПВО – твориться спільними зусиллями політиків і управлінців у сфері вищої, керівників, викладачів і студентів ЗВО задля їх власних інтересів: розвитку міждисциплінарного і транснаціонального співробітництва у вищій освіті, збільшення мобільності працівників, студентів і дослідників, покращення якості освітніх програм, поширення діджиталізації, інклюзивних та інноваційних підходів до навчання і викладання, підвищення ролі вищої освіти у забезпеченні майбутнього планети (Паризьке комюніке, 2018).

Висновки

За результатами аналізу документального доробку Болонського процесу та порівняння його із acquis communautaire (acquis ЄС), acquis Ради Європи, Шенгенським acquis можна констатувати:

© Оржель Олена, 2019

1. Болонський спадок має спільні риси із acquis communautaire (acquis ЄС), acquis Ради Європи, Шенгенським acquis, що доводить правомірність застосування відносно неї термінологічного словосполучення «Болонське acquis».

2. Характерними рисами Болонського acquis, як і acquis ЄС, acquis Ради Європи, Шенгенським acquis, є установка на творення спільного простору і формування спільноти, яка добровільно приймає правила гри і долучається до творення простору.

3. Болонське acquis має різнорідний характер; його формують цінності, принципи, поведінкові норми, установчі документи, аналітичні довідки, рекомендації, звіти тощо. Частина джерел Болонського acquis є обов'язковою для дотримання тими, кому вони адресовані: урядовцями, відповідальними за імплементацію Болонських принципів у національну систему вищої освіти, викладачами, студентами.

4. Переважна більшість Болонського acquis не має зобо'вязувальної сили; втім, як масив норм, прав, правил, цінностей для ЄПВО-спільноти не може бути проігнорований нею і має бути впроваджений у національні системи вищої освіти, стати частиною академічної культури ЗВО, приписами для участі студентства у модернізації вищої освіти тощо.

5. Творення ЄПВО та ЄПВО-спільноти може одночасно відбуватися на наднаціональному, національному та інституційному рівнях. Цілком припустимими і реалістичними є сценарії, коли інтеграція у ЄПВО на національному та інституційному рівнях не синхронізується: наприклад, інтеграція у ЄПВО окремих ЗВО (інституційний рівень) буде випереджати Болонський поступ на національному рівні; або навпаки, держави-учасниці Болонського процесу можуть демонструвати значний прогрес на національному рівні (зокрема, внесення змін до законодавства, ухвалення підзаконних актів тощо) в той час, як ЗВО будуть зволікати з їх впровадженням.

Предметом подальших досліджень має стати класифікація джерел Болонського acquis залежно від їх авторства, адресата, сфери застосування.

Бібліографічні посилання

Рашеквич, Ю. Таланова, Ж. (ред.). (2015). *Європейська кредитна трансферно-накопичувальна система: довідник користувача.* Львів: Видавництво Львівської політехніки.

Паризьке комюніке. (2018, 25 травня). Отримано з https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/06/06/12/paris-communiqueenua2018.pdf

Петров, Р. (2011). *Транспозиция Европейского Союза в правовые системы третьих стран: Монография*. К.: Истина.

Платформа права ЄС. Отримано з https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/acquis.html

Вишнякова, О. (ред.). (2013). *Право Європейського Союзу: підручник*. Одеса: Фенікс.

Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). (2015). К.: ТОВ «ЦС».

Стандарти і рекомендації щодо забезпечення якості в Європейському просторі вищої освіти (ESG). (2015). К.: ТОВ «ЦС». / *Standards and Guidelines for Quality Assurance in the European Higher Education Area (ESG)*.(2015). К.: CS Ltd. 32 p.

Bologna Follow-Up Group. Retrieved from http://www.ehea.info/pid34256/bologna-secretariat.html.

Bologna Process Implementation Report (2018). The European Higer Education Area in 2018. Retrieved from https://op.europa.eu/en/ publication-detail /- /publication/2fe152b6-5efe-11e8-ab9c-01aa75ed71a1/language-en?WT.mc_id=Selectedpublications&WT.ria_c=677&WT.ria_f=706&WT.ria_ev=search.

© Оржель Олена, 2019

Bologna with Student Eyes. (2018). Retrieved from https://www.esu-online.org/publications/bologna-student-eyes-2018-2.

Defending the acquis of the Council of Europe: preserving 65 years of successful intergovernmental co-operation. Recommendation 2114. (2017). Retrieved from http://www.europeanrights.eu/public/atti/Recommandation_2114_ENG.pdf.

Developing Democracy in Europe: An analytical summary of the Council of Europe's acquis SG. (2004). Information Documents SG/Inf (2004) 26. Retrieved from https://rm.coe.int/09000016805dc448.

Diploma Supplement Template. (2018). Paris Communiqué Appendix IV 25_05_2018. Retrieved from http://ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/EHEAParis2018_Communique_AppendixIV_952782.pdf.

Tupan-Wenno, M., Anthony F. Camilleri, & Melanie Fröhlich. (2018). *Effective Approaches to Enhancing the Social Dimension of Higher Education*. Malta: Knowledge Innovation Centre. Retrieved from http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/Social_dimension/43/8/IDEAS-Final-Report_659438.pdf. - 164 p.

Erasmus+: Support to the implementation of European Higher Education Area (EHEA) reforms. (2018). Retrieved from https://supporthere.org/sites/default/files/invitation_to_submit_a_proposal_-_support_to_ehea_reforms.pdf.

European Association for Quality Assurance in Higher Education. Retrieved from https://enqa.eu.

European Association of Institutions in Higher Education. Retrieved from **Помилка! Неприпустимий об'єкт гіперпосилання.**

European Higher Education Area and Bologna Process. Retrieved from http://ehea.info/page-full_members.

European Students' Union. Retrieved from **Помилка! Неприпустимий об'єкт гіперпосилання.**

European University Association. Retrieved from **Помилка! Неприпустимий об'єкт гіперпосилання.**

Eurostudent. Retrieved from https://www.eurostudent.eu.

Gover, A., Loukkola, T. & Peterbauer, H. (2019). Report: Student-centred learning: approaches to quality assurance. *European University Association*, September, 22. Retrieved from https://www.eua.eu/downloads/publications/student-centred%20learning_approaches%20to%20quality%20assurance%20report.pdf

Handbook for National Unions of Students on Students with a Migrant or Ethnic Minority Background. (2016). European Students' Union. Brussels, June 2016. Retrieved from https://www.esu-online.org/wp-content/uploads/2016/07/ESU_Immigrant-and-Ethnic-Minorities-A5-web.pdf.

On a renewed EU agenda for higher education /SWD(2017)164 final/. (2017). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions. Retrieved from https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52017DC0247

Supporting growth and jobs – an agenda for the modernisation of Europe's higher education systems /SEC(2011)1063 final/. (2011). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions. Retrieved from https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0567:FIN:EN:PDF.

Student Advancement of Graduates Employability Student voices on the modernisation agenda (2014). Brussels: European Students' Union (ESU).

Student Advancement of Graduates Employability With Students' Eyes. (2014). The European Students' Union. Retrieved from https://www.esu-online.org/wp-content/uploads/2016/07/Sage-EWSB-online-FINAL.pdf

© Оржель Олена, 2019

The Bologna Process and the European Higher Education Area. Retrieved from https://ec.europa.eu/education/policies/higher-education/bologna-process-and-european-higher-education-area_en.

The Schengen acquis integrated into the European Union (1999). Retrieved from https://www.statewatch.org/semdoc/assets/files/council/SCH.ACQUIS-EN.pdf

Tuning Educational Structures in Europe. Retrieved from https://www.unideusto.org/tuningeu

References

Rashekvych, Yu. Talanova, Zh. (red.). (2015). *Yevropeiska kredytna transferno-nakopychuvalna systema: dovidnyk korystuvacha* [The European Credit Transfer and Accumulation System*: user guide*]. Lviv: Vydavnytstvo Lvivskoi politekhniky. (in Ukrainian).

Paryzke komiunike [Paris Communiqué]. (2018, 25 travnia). Otrymano z https://mon.gov.ua/storage/app/media/news/%D0%9D%D0%BE%D0%B2%D0%B8%D0%BD%D0%B8/2018/06/06/12/paris-communiqueenua2018.pdf (in Ukrainian).

Petrov, R. (2011). *Transpozytsyia Evropeiskoho Soiuza v pravovыe systemы tretykh stran: Monohrafyia* [*Transposition of the European Union into the legal systems of the third countries*]. K.: Ystyna. (in Ukrainian).

Platforma prava YeS [*EU law platform*]. Otrymano z https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/acquis.html (in Ukrainian).

Vyshniakova, O. (red.). (2013). *Pravo Yevropeiskoho Soiuzu: pidruchnyk* [*European Union law: a textbook]*. Odesa: Feniks. (in Ukrainian).

Bologna Follow-Up Group. Retrieved from http://www.ehea.info/pid34256/bologna-secretariat.html.

Bologna Process Implementation Report (2018). The European Higer Education Area in 2018. Retrieved from https://op.europa.eu/en/ publication-detail /- /publication/2fe152b6-5efe-11e8-ab9c-01aa75ed71a1/language-en?WT.mc_id=Selectedpublications&WT.ria_c=677&WT.ria_f=706&WT.ria_ev=search.

Bologna with Student Eyes. (2018). Retrieved from https://www.esu-online.org/publications/bologna-student-eyes-2018-2.

Defending the acquis of the Council of Europe: preserving 65 years of successful intergovernmental co-operation. Recommendation 2114. (2017). Retrieved from http://www.europeanrights.eu/public/atti/Recommandation_2114_ENG.pdf.

Developing Democracy in Europe: An analytical summary of the Council of Europe's acquis SG. (2004). Information Documents SG/Inf (2004) 26. Retrieved from https://rm.coe.int/09000016805dc448.

Diploma Supplement Template. (2018). Paris Communiqué Appendix IV 25_05_2018. Retrieved from http://ehea.info/Upload/document/ministerial_declarations/EHEAParis2018_Communique_AppendixIV_952782.pdf.

Tupan-Wenno, M., Anthony F. Camilleri, & Melanie Fröhlich. (2018). *Effective Approaches to Enhancing the Social Dimension of Higher Education*. Malta: Knowledge Innovation Centre. Retrieved from http://www.ehea.info/media.ehea.info/file/Social_dimension/43/8/IDEAS-Final-Report_659438.pdf. - 164 p.

Erasmus+: Support to the implementation of European Higher Education Area (EHEA) reforms. (2018). Retrieved from https://supporthere.org/sites/default/files/invitation_to_submit_a_proposal_-_support_to_ehea_reforms.pdf.

European Association for Quality Assurance in Higher Education. Retrieved from https://enqa.eu.

© Оржель Олена, 2019

European Association of Institutions in Higher Education. Retrieved from Помилка! Неприпустимий об'єкт гіперпосилання.

European Higher Education Area and Bologna Process. Retrieved from http://ehea.info/page-full_members.

European Students' Union. Retrieved from Помилка! Неприпустимий об'єкт гіперпосилання.

European University Association. Retrieved from Помилка! Неприпустимий об'єкт гіперпосилання.

Eurostudent. Retrieved from https://www.eurostudent.eu.

Gover, A., Loukkola, T. & Peterbauer, H. (2019). Report: Student-centred learning: approaches to quality assurance. *European University Association*, September, 22. Retrieved from https://www.eua.eu/downloads/publications/student-centred%20learning_approaches%20to%20quality%20assurance%20report.pdf

Handbook for National Unions of Students on Students with a Migrant or Ethnic Minority Background. (2016). European Students' Union. Brussels, June 2016. Retrieved from https://www.esu-online.org/wp-content/uploads/2016/07/ESU_Immigrant-and-Ethnic-Minorities-A5-web.pdf.

On a renewed EU agenda for higher education /SWD(2017)164 final/. (2017). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions. Retrieved from https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A52017DC0247

Supporting growth and jobs – an agenda for the modernisation of Europe's higher education systems /SEC(2011)1063 final/. (2011). Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the regions. Retrieved from https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2011:0567:FIN:EN:PDF.

Student Advancement of Graduates Employability Student voices on the modernisation agenda (2014). Brussels: European Students' Union (ESU).

Student Advancement of Graduates Employability With Students' Eyes. (2014). The European Students' Union. Retrieved from https://www.esu-online.org/wp-content/uploads/2016/07/Sage-EWSB-online-FINAL.pdf

The Bologna Process and the European Higher Education Area. Retrieved from https://ec.europa.eu/education/policies/higher-education/bologna-process-and-european-higher-education-area_en.

The Schengen acquis integrated into the European Union (1999). Retrieved from https://www.statewatch.org/semdoc/assets/files/council/SCH.ACQUIS-EN.pdf

Tuning Educational Structures in Europe. Retrieved from https://www.unideusto.org/tuningeu

Orzhel Olena

In search of a Ukrainian term for Bologna process acquis

Abstract

The purpose of article is to justify the rationale for applying the term «Bologna acquis» to nominate the corps of documents generated in the course of Bologna process that resulted in the formation of European Higher Education Area (EHEA) and community of higher education stakeholders who share and operate by Bologna values, principles, norms and guidelines.

© Оржель Олена, 2019

The author compares «Bologna acquis» with acquis communautaire, Council of Europe acquis, Schengen acquis, proves that all four have a lot of in common and draws a conclusion that the use of term «Bologna acquis» is acceptable and reasonable.

The article demonstrates that Bologna acquis - similar to acquis communautaire and Council of Europe acquis - is divided into two large types: those that have a binding character and those of a non-binding nature. Nevertheless, non-binding Bologna acquis cannot be ignored by the community to whom it is addressed and is to be considered in the course of reforms and modernization of national systems of higher education and higher education institutions as its constituents.

Comparison of Bologna acquis with acquis communautaire, Council of Europe acquis, Schengen acquis is the novelty of the article, as well as delineation of similar features between the four above mentioned acquis. The author mentions that the purpose of all four (among other things) is the formation of a community that voluntarily participates in the generation of acquis and agrees to live by its rules and norms.

One of conclusions has practical significance: while formation of EHEA and its community simultaneously takes place at the supranational, national and institutional levels, the speed of integration of each separate higher education institution may differ; accordingly different scenarios could emerge: a certain higher education institution may integrate with EHEA faster than the national system of higher education in general, and vice versa: while the national systems of higher education has advanced in integration with EHEA, some higher education institutions will be lagging behind reforms at the national level.

Key words: acquis, Bologna process, European Higher Education Area, stakeholders

---

Інформація про авторів:

Оржель Олена

- доктор наук з державного управління, доцент
- Україна
- Завідувач відділу політики і врядування у вищій освіті Інституту вищої освіти НАПН України
- ORCID ID: 0000-0001-9912-0173
- e-mail: cohesion@ukr.net

Orzhel Olena

- Doctor Habilitated in Public Administration, Associate Professor
- Ukraine
- Institute of Higher Education, National Academy of Educational Sciences of Ukraine, Head of Department for Policy and Governance in Higher Education

© Оржель Олена, 2019